

OD OLTÁŘE DO GALERIE

NÁZEV PROGRAMU: *Od oltáře do galerie*

AUTOŘI: Johana Šebková ve spolupráci s Lucií Ó'Súilleabhaín Špalkovou (Cisterciácké opatství Vyšší Brod)

ANOTACE: Chtěli byste umět číst středověké obrazy? Máte chuť odhalovat jejich skryté významy vyjádřené středověkým malířem? Baví vás diskutovat se spolužáky? Formou badatelské výuky si tuto aktivitu vyzkoušíte na významné gotické malbě z doby Karla IV.

CÍLOVÁ SKUPINA: žáci 2. stupně 7. – 9. třída, 27 žáků

SDĚLENÍ: Vyšebrodský cyklus je významnou středověkou deskovou malbou, která v sobě ukrývá mnoho skrytých a na první pohled neviditelných významů.

VEDLEJŠÍ SDĚLENÍ: Ikonografie Vyšebrodského cyklu byla inspirována nejen biblickými texty, ale i dalšími prameny. A nejen to... nese v sobě odraz tehdejší doby a společenské atmosféry.

CÍL: Žáci se seznámí s místem, pro které bývá oltář obecně vytvořen. Prakticky si vyzkouší všeestranné vnímání vizuálního obrazu, budou o tom diskutovat a sdílet své poznatky. Skrže badatelskou činnost rozpoznají symboliku středověkých obrazů. Žáci vytvoří obraz.

MÍSTO REALIZACE: AK NG, prostor kostela + výstavní sál s obrazy Vyšebrodského cyklu + ateliér

CELKOVÁ DOBA REALIZACE: dvě vyučovací hodiny (1,5 hodiny)

KLÍČOVÁ SLOVA: Vyšebrodský cyklus, středověké umění, křesťanská ikonografie a symbolika, kritické čtení obrazů

VÝCHODISKA: Program reaguje na potřeby rozvoje kritického čtení vizuálních materiálů, myšlení v souvislostech, kompetence k diskusi, formulace vlastního názoru.

- Inspirační zdroj: článek Model pro kritické čtení vizuálních materiálu (zdroj: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/22864/model-pro-kriticke-cteni-vizualnich-materialu.html>)
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru VÝTVARNÁ VÝCHOVA

- VV-9-1-01 vybírá, vytváří a pojmenovává prvky vizuálně obrazných vyjádření a jejich vztahů; uplatňuje je pro vyjádření vlastních zkušeností, vjemů, představ a poznatků; variuje různé prvky a jejich vztahy pro získání osobitých výsledků
 - VV-9-1-02 zaznamenává vizuální zkušenost, i zkušenosti získané ostatními smysly, zaznamenává podněty z představ a fantazie
 - VV-9-1-03 zachycuje jevy a procesy v proměnách a vztazích; k tvorbě užívá některé metody uplatňované v současném výtvarném umění a digitálních médiích – počítačová grafika, fotografie, video, animace
 - VV-9-1-04 vybírá, kombinuje a vytváří prostředky pro vlastní osobité vyjádření VV-9-1-05 rozliší působení vizuálně obrazného vyjádření v rovině smyslového účinku, v rovině subjektivního účinku
 - VV-9-1-06 interpretuje umělecká vizuálně obrazná vyjádření současnosti i minulosti; vychází při tom ze svých znalostí historických souvislostí i z osobních zkušeností a prožitků
 - VV-9-1-07 ověřuje komunikační účinky vybraných, upravených či samostatně vytvořených vizuálně obrazných vyjádření
- Ikonografická metoda podle RYWIKOVÁ, Daniela. Úvod do křesťanské ikonografie. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2006, str.5

OBSAH – DÍLČÍ AKTIVITY:

ČAS	AKTIVITA	CÍL AKTIVITY
10' + 10'	Přivítání a představení v kostele + sdělení názvu programu. Jmenovky. „Tipni si“ - otázky pro všechny. Pět otázek. Edukátor vyslovuje otázky s tipy a – b – c. Žáci zvedají rozdané kartičky a – b – c (odpověď může mít i více možností). <i>„Posaděte se na podsedáky, zavřete si oči“ – začne hrát hudba a začne vonět františek. „Přeneste se do středověku, do doby, kdy začíná svoji vládu Karel IV. a zde v Praze je malíř a jeho dílna, kteří připravují oltářní obraz pro jihočeský klášter. Představte si, jak by podle Vás mohl vypadat oltářní obraz určený do klášterního prostoru kolem roku 1350, podobnému tomuto, ve kterém se právě nacházíte. Jaký by byl podle vašich představ?“</i> <i>Otevřou oči. „Chce se někdo podělit se svojí představou vzhledu oltářního obrazu z doby středověku?“</i>	Naladění účastníků na dobu středověku 1. obecnými informacemi 2. ztištěním v sakrálním prostoru 3. zapojení představivosti

	ANO/NE – „Pojďme se nyní podívat na obrazy, které jsou součástí jednoho celku.“	
20'	Přesun do sálu s oltářem. Žáci jsou vyzváni, aby si prohlédli všechny obrazy. Po chvíli jsou vyzváni: „Nyní se, prosím, postavte před první obraz. Máte 30 vteřin. (až 1 min.), upřete POZORNÝ pohled na obraz - tento bude naším tématem ke zpracování. POZORNĚ SE DÍVEJTE – v tichosti – jen pozoruj co je tam a co v tobě obraz vzbuzuje. Nyní se otočte a jeden po druhém sdělte jedno slovo – prvek, pocit nebo barvu. Co na Vás nejvíce zapůsobilo, čeho jste si nejvíce všimli, nebo co zachytilo Váš pohled. Tímto jste splnili první badatelský krok v poznávání obrazu. Popsali jste viděné, vyjmenovali jste prvky v obraze, všimli jste si barev.“ Vysvětlení – co je to ikonografie.	Spolupracují v týmu, empatie. Využívají různých smyslů i intelektuálních schopností k pozorování. PŘEDIKONOGRAFICKÝ POPIS (dle Rywikové) Žáci splňují první badatelský krok v poznávání obrazu. Popisují viděné, vyjmenovávají prvky v obraze, všímají si barev. (Pojmenovávají prvky vizuálně obrazních vyjádření a jejich vztahů - <i>RVP</i>)

		Žáci porozumí pojmu ikonografie.
20'	„Pojďme nyní odkrýt to co je nám na první pohled skryté, o čem jsme ještě nemluvili.“ Rozdělení do tří skupin. (děti se postaví do kruhu podle dne a roku narození. Lektor je „očísluje“ 1-2-3. Vzniknou tři skupiny. Každá skupina si zvolí zapisovatele. Dostanou badatelský list/literaturu/psací potřeby/foto zmenšeného obrazu/přístup na internet. Pro každou skupinu je vytvořen jeden typ badatelských otázek. Skupiny se přemístí do prostoru a pracují ve skupinách.	IKONOGRAFICKÝ POPIS Společná identifikace námětu všemi skupinami + s lektorem (co se v obraze odehrává) a identifikují postavy + hledají ústřední literární zdroj zobrazení (tj. Bible) IKONOGRAFICKÁ INTERPRETACE Zjišťují hlubší význam či skrytý obsah (používají literární, internetové zdroje a badatelské otázky zaměřující se na různé prameny ze kterých malíř čerpal inspiraci pro ikonografii)
10'	Lektoři vedou dialog mezi skupinami. Žáci sdílejí svoje poznatky z bádání. „Splnili jste všechny tři badatelské kroky, které vás dovedly k pochopení obrazu.“	Žáci sdílí svoje výsledky bádání, porovnávají je se skupinami. Docházejí k závěrům.

	Shrnutí využité ikonografické metody během bádání + upozornění na důležitost kladení otázek obrazu (po pář příkladech lektor žáky vyzve, zda je napadají další). Před přesunem do ateliéru uzavřeme tuto část krátkým příběhem o Vyšebrodském cyklu. (historický kontext, kdy, proč, malíř...)	
15'	Přesun do ateliéru. Samostatná kresba obrazu Zvěstování. „Nakreslete to, co ve vás obraz vzbuzuje, co ve vás zůstalo za pocit nebo nakreslete svoji verzi Zvěstování.“ Vyberte si připravené materiály ke kresbě/malbě.	Uplatňují nabité dovednosti pro vyjádření vlastních představ. Zaznamenávají vizuální zkušenost, i zkušenosti získané ostatními smysly.

MATERIÁL A POMŮCKY: jmenovky (bílá papírová páska + fix), kartičky s písmeny a,b,c (A5 formát – na jedné kartičce jedno písmeno), podsedáky, reprobedýnka na připojení na bluetooth, „františek“ - vůně, badatelský list, badatelské otázky, Bible, Ikonografie a atributy svatých (Remešová V.), Slovník námětů a symbolů ve výtvarném prostředí(Hall A. James), Foto obrazu Zvěstování A4 (3x), Mistr Vyšebrodského cyklu (Pěšina J.)

DÍLO: Vyšebrodský cyklus

BADATELSKÉ LISTY: viz níže

Otázky – „Tipni si“:

1. Stojíme v klášterním kostele. V jakém slohu byl postaven?

- a) románský sloh b) gotický sloh c) baroko

2. Kde – v kostele – právě stojíme?

- a) ve zpovědnici
- b) v hlavní lodi
- c) v kněžišti – čili presbytáři – místě vyhrazeném jen kněžím?

3. Na které světové straně bývá obvykle umístěn hlavní oltář?

- a) západ, b) východ, c) jih

4. Co je součástí oltáře?

- a) kříž, b) oltářní obraz, c) židle

5. Co je to christologický cyklus?

Je to soubor námětů výtvarných děl týkajících se postavy

- a) Jana Křtitele
- b) Krista
- c) sv. Jana Nepomuckého

Badatelský list – pro všechny skupiny

- Identifikujme společně námět

O čem je znázorněný příběh? Kdo jsou ústřední aktéři příběhu?

Svoji hypotézu podložte textem z Bible, např. z Evangelia sv. Lukáše (L 1, 26)

(společné čtení – dva chlapecké hlasy a jeden dívčí hlas)

Když byla Alžběta v šestém měsíci, poslal Bůh anděla Gabriela do galilejského města jménem Nazaret k panně zasnoubené muži jménem Josef, z domu Davidova. Ta panna se jmenovala Marie. Když k ní přišel, řekl: „*Zdravím tě, milostí obdařená, Hospodin s tebou!*“

Ta slova ji rozrušila. Co to bylo za pozdrav? přemýšlela. Anděl jí ale řekl: „*Neboj se, Marie, vždyť jsi našla milost u Boha! Hle, počneš, porodíš syna a dás mu jméno Ježíš. Bude veliký, bude nazýván Synem Nejvyššího a Hospodin, náš Bůh, mu dá trůn jeho otce Davida. Bude navěky kralovat nad domem Jákobovým a jeho kralování bude bez konce.*“

„Jak se to stane?“ zeptala se Marie anděla. „Vždyť jsem ještě nepoznala muže.“ „Sestoupí na tebe Duch svatý a zastíní tě moc Nejvyššího,“ odpověděl jí anděl. „To svaté dítě, které se narodí, proto bude nazýváno Syn Boží. A hle, tvá příbuzná Alžběta, o níž se říkalo, že je neplodná, i ona přes své stáří počala syna a je v šestém měsíci. U Boha přece není nic nemožné.“ Marie řekla: „Hle, jsem služebnice Páně. Ať se mi stane podle tvého slova!“ Tehdy od ní anděl odešel.

Zapište hlavní sdělení, které dokládá Vaše tvrzení.

Badatelské otázky pro skupinu A

- *Proč malíř namaloval tento text nápisové pásky: „Ave gratia plena, Dominus tecum“?*

Přepište do vyhledávače google. Na co jste přišli? Není vám tento text povědomý? Znovu si přečtete andělovu řeč v úvodním úryvku L, 26.

- Sv. Bernard z Clairvaux identifikoval Pannu Marii v ženě z biblické knihy Zj, 12:

„A ukázalo se veliké znamení na nebi: Žena oděná sluncem, s měsícem pod nohami a s korunou dvanácti hvězd kolem hlavy. Tato žena byla těhotná a křičela v bolestech, neboť přišla její hodina (...)"

Jaký symbol mohl tedy inspirovat samotného malíře?

- *Jaký detail vás ještě zaujal, o kterém jsme nemluvili?*

Badatelské otázky pro skupinu B

- *Jaká květina se nachází mezi postavami a co symbolizuje?*

Můžete si pomocí dostupnou literaturou nebo na internetu. Např. Bible – Píseň písni (2, 2).

- *V obraze jsou dva druhy ptáků – co symbolizují?*

Hledej v dostupné literatuře.

- *Proč má strom v obraze dvojitý kmen?*

Najdi význam v ikonografickém slovníků.

- *Jaký detail vás ještě zaujal, o kterém jsme nemluvili?*

Badatelské otázky pro skupinu C

- *Proč byl andělův oblek neobvykle zdobný?*

Prostudujte si 2 hypotézy z odborné literatury (viz přiložené texty)

- *Co mohou znamenat gesta rukou tří postav?*

Zapište vaši úvahu.

- *Jaký detail vás ještě zaujal, o kterém jsme nemluvili?*

Doporučená literatura:

Royt, J., Slovník biblické ikonografie, Praha 2006

Havlůjová, H. – Charvátová, K. - Indrová, M. a kol., Památky nás baví 2.

Předáváme péči o kulturní dědictví žákům 2. Stupně základních škol a středoškolákům, Praha 2015.

Pěšina, J., Mistr Vyšebrodského cyklu, Praha 1987.

Remešová, V., Ikonografie a atributy svatých, Praha 1991

Hall A. James, Slovník námětů a symbolů ve výtvarném prostředí, Praha 2008

RYWIKOVÁ, Daniela. Úvod do křesťanské ikonografie. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2006, str. 5
